

**SAVREMENE TENDENCIJE U TURIZMU KAO RAZVOJNI
POTENCIJAL REGIONA JUŽNE I ISTOČNE SRBIJE – PRIMER
JABLANIČKOG OKRUGA**Originalni naučni rad
DOI: 10.5937/GU_KORET25028V**Vladan Vučić¹, Dragoljub B. Đorđević², Boban Stojanović³**¹ Poslovni i pravni fakultet Univerziteta MB u Beogradu,vladan.vucic@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4352-2795>² Mašinski fakultet Univerziteta u Nišu, red.profesor u penziji, brkab@yunis.ni.ac.rs,³ Ekonomski fakultet Univerziteta u Nišu, boban.stojanovic@eknfak.ni.ac.rs,<https://orcid.org/0000-0002-4293-0543>

Apstrakt: Predmet istraživanja u ovom radu je sagledavanje savremenih tendencija u turizmu, sa posebnim fokusom na ruralni turizam, kao razvojnog potencijala Regiona Južne i Istočne Srbije, kao i analiza turističkih kretanja na ovom području. Metodološku osnovu rada čine zvanični podaci Republičkog zavoda sa statistiku Srbije o ostvarenim rezultatima turističkog sektora, kao i pokazatelji Indeksa razvoja putovanja i turizma Svetskog ekonomskog foruma za 2024. godinu. Cilj rada je da, sagledavanjem postojećeg stanja, identifikacijom podsticajnih i ograničavajućih faktora razvoja turizma i praćenjem turističkog prometa, definiše aktivnosti koje treba da omoguće brži razvoj turizma, posebno ruralnog turizma, podizanje nivoa konkurentnosti destinacija, povećanje turističkog prometa i upravljanje turizmom na osnovama održivog razvoja u Regionu Južne i Istočne Srbije, sa posebnim fokusom na područje jugoistočne Srbije i Jablanički okrug. Izvedeni zaključci su posebno važni za definisanje mera ruralne politike i politike regionalnog razvoja u Republici Srbiji.

Ključne reči: turizam, ruralni turizam, turistički promet, održivi razvoj, Region Južne i Istočne Srbije, Jablanički okrug

**CONTEMPORARY TRENDS IN TOURISM AS A DEVELOPMENT
POTENTIAL OF THE REGION OF SOUTHERN AND EASTERN
SERBIA - THE EXAMPLE OF JABLANIČ DISTRICT**

Abstract: The subject of the research in this paper is an overview of modern trends in tourism, with a special focus on rural tourism, as a development potential of the Region of Southern and Eastern Serbia, as well as an analysis of tourist trends in this area. The methodological basis of the work is the official data of the Republic Institute of Statistics of Serbia on the achieved results of the tourism sector, as well as the indicators of the Travel and Tourism Development Index of the World Economic Forum for the year 2024. The goal of the work is to, by looking at the current situation, identifying the stimulating and limiting factors of tourism development and monitoring tourist traffic, define activities that should enable faster development of tourism,

especially rural tourism, raising the level of competitiveness of destinations, increasing tourist traffic and managing tourism on the basis of sustainable development in the Region of South and East Serbia, with a special focus on the area of Southeastern Serbia and the Jablanički district. The conclusions drawn are particularly important for defining measures of rural policy and regional development policy in the Republic of Serbia.

Keywords: *tourism, rural tourism, tourist traffic, sustainable development, Region of Southern and Eastern Serbia, Jablanički district*

1. UVOD

Економски развој неразвијених региона је изузетно важно и горуће питање у многим земљама, посебно у оним руралним подручјима која се suočavaju са израженом депопулацијом, миграцијом младих, високим нивоом незапослености, чиме се ограничава могућност економског развоја оваквих региона (Almeida & Pinto Mashado, 2021). Регион Јужне и Источне Србије се suočava са istim проблемима. Туризам је привредна делатност која директно или индиректно доприноси развоју руралних подручја (Lopez-Sanz i dr., 2021) и може играти кључну улогу у ревитализацији ових подручја. Постоји неколико фактора који утичу на развој туризма укључујући приступачност destinacije, инфраструктуру, интересовање инвеститора, itd. Рурална подручја су, у погледу ових аспеката, често у неповољнијој ситуацији у поређењу са урбаним и развијеним подручјима. Последњих година присутно је повећање интересовања за destinacije у руралним подручјима због чега ове destinacije имају економску и социјалну перспективу. У том смислу, важно је посветити посебну пажњу свакој области, њеним ресурсима и начинима управљања развојем туризма без ризика од деградације подручја (Gavrila-Paven i dr., 2015).

Природни ресурси представљају један од најважнијих фактора и основу за развој туризма. „Од последње деценије двадесетог века, природно окружење се сматра кључним ресурсом у туризму“ (Mason, 2016, str. 119). У савременим условима развоја, важан задатак на микро и макро нивоу развоја туризма јесте обезбеђивање услова за обављање туристичких активности, како би се природни ресурси користили на такав начин да их има барем толико за будуће генерације колико их има данас. Пошто природни ресурси играју веома важну улогу у креирању туристичких понуда и све су траженији у задовољавању туристичке потражње, питање еколошке одрживости постаје све важније (Jovanović, i dr., 2024). Destinacije у Региону Јужне и Источне Србије имају значајан потенцијал за развој туризма заснованог на природи.

Регион Јужне и Источне Србије, због свог географског положаја, природних ресурса, повољне климе, богатог историјског наслеђа, културе и традиције, представља занимљиву и вредну туристичку destinaciju (Ilić i dr., 2023). Посматрано подручје има изузетан потенцијал за реализацију туристичких активности. Стављање ове баштине у функцију координисаног и интегралног развоја туризма има за циљ обogačивање туристичке понуде, привлачење новог милеја потрошача и постизање значајних резултата у овој области. Кроз идентификацију, класификацију и евалуацију туристичких ресурса могуће је утврдити степен „конверзије“ у туристичку атракцију (Navarro, 2015). Туризам, као услужна делатност, има потенцијал да запошљава велики број људи и креира нова радна места; са растом прихода у туризму, расту и реалне потребе за новим пословима; туризам је моћан instrument

regionalne politike koji ublažava ili eliminiše socijalne i ekonomske razlike; turizam pomaže u pomirenju nacionalnih konflikata, prevazilaženju stereotipa, širenju znanja i intelektualnom razvoju; turizam je stimulator razvoja lokalnih zajednica i regiona (Marakova i dr., 2016; Jovanović, 2017).

Savremeni uslovi dovode do povećane segmentacije turističkog tržišta. Povećava se potražnja za specifičnim turističkim proizvodima. Selektivni oblici turizma takođe postaju veoma popularni. Ovo nastaje kao rezultat rastuće potrebe za otkrivanjem i upoznavanjem novih, jedinstvenih destinacija koje nisu u potpunosti istražene. Te specifičnosti pojedinih područja su ono što skreće pažnju savremenih turista. U Regionu Južne i Istočne Srbije postoje brojne vredne, interesantne i još uvek neistražene destinacije. Poseban cilj rada je da ukaže da i u jugoistočnoj Srbiji¹, kao i u Jablaničkom okrugu, postoje različite i specifične turističke vrednosti koje procesom turističke valorizacije i adekvatnim destinacijskim menadžmentom mogu postati atraktivan segment regionalne turističke ponude i faktor rasta i razvoja Regiona Južne i Istočne Srbije, područja jugoistočne Srbije, a posebno Jablaničkog okruga.

2. KARAKTERISTIKE RAZVOJA TURIZMA U SAVREMENIM USLOVIMA – SA POSEBNIM FOKUSOM NA RURALNI TURIZAM

Savremeni turizam je prošao kroz kvalitativne i kvantitativne promene koje su posledično dovele do promene turističke potražnje i ponude i promene u dinamici turističkih kretanja. Novi trendovi u turizmu nastaju kao rezultat pozitivnih okolnosti kao što su pojava novih tehnologija i razvoja društva, ali i kao rezultat negativnih okolnosti (klimatske promene, prirodne katastrofe, terorizam, ekonomska kriza, pandemije, epidemije, geopolitička kriza, energetska kriza itd.). Pandemija COVID-19 početkom 2020. godine naterala je ljude da preispitaju svoj način života i promene svoje svakodnevne aktivnosti. Zbog zatvaranja granica domaća putovanja su odigrala ključnu ulogu u spasavanju turističkog sektora. Ljudi su uglavnom birali obližnje destinacije jer su verovali da su ova mesta blizu kuće bezbedna za posetu. Aktivnosti na otvorenom bile su jedna od najboljih turističkih aktivnosti u ovom kritičnom vremenu (Aldao i dr., 2022).

Turizam poprima nove dimenzije u prvim godinama 21. veka. U savremenim uslovima razvoja turizma potrošač je stavljen u centar pažnje tako da se turistička ponuda stalno prilagođava potrebama potrošača (Stojanović, 2014). U savremenim uslovima turisti su dobro informisani i sve zahtevniji. Štaviše, savremeni turista nije samo zainteresovan za opuštanje, rekreaciju i zabavu, već je željan da stekne nova znanja i iskustva. Putovanja u cilju sticanja novih znanja i iskustava, uticala su, između ostalog, na nastanak i afirmaciju različitih vidova turističke delatnosti. Promene u turističkoj tražnji dovele su do afirmacije novih, selektivnih oblika turizma. Turizam je usko povezan sa okruženjem, tj. okolina predstavlja osnovni element iskustva turista. Turisti biraju atraktivno i novo okruženje koje može da pruži određene turističke

¹ Južna Srbija, ili **jugoistočna Srbija**, Južno Pomoravlje, jug Centralne Srbije, istorijski poznata kao Nova Srbija ili Nove Teritorije, makroregija je u Republici Srbiji koji se najčešće odnosi na teritorije Nišavskog, Topličkog, Jablaničkog, Pčinjskog i Pirotskog upravnog okruga. Zauzima teritoriju od oko 14.000 kvadratnih kilometara sa oko 1.000.000 stanovnika, od kojih više od četvrtine stanovništva u regionu živi u Nišu.

aktivnosti (Senić & Manojlović, 2017).

Sektor turizma je pod velikim uticajem velikih globalnih trendova, odnosno megatrendova. Ove promene se uglavnom odnose na potrebe i želje kupaca, ali i na kontinuirani razvoj ponude kako bi se odgovorilo zahtevima specifične turističke tražnje (Borović i dr., 2022). To dovodi do promena u načinu realizacije turističkih aktivnosti i do pojave novih oblika turizma. Turizam, više nego bilo koja druga privredna delatnost, zavisi od životne sredine. Savremeni turizam zahteva značajna prostranstva netaknute ili dobro zaštićene životne sredine, jer se samo na takvim prostorima može planski razvijati i doprinostiti ekonomiji i društvu. Imajući u vidu koliko značajno turizam utiče na životnu sredinu, neophodno je uskladiti njegov razvoj sa konceptom održivosti. Jedan od selektivnih oblika turizma koji se bazira na prirodnim resursima i njihovom iskorišćavanju tokom vremena je ekoturizam, koji se odlikuje turističkim ponudama jedinstvenih vrednosti (Ilić i dr., 2022).

Destinacije, posebno one u nerazvijenim regionima, često su na gubitku kada su u pitanju determinante konkurentnosti turističkih destinacija. Međutim, upravo ove destinacije imaju dominantnu potrebu za jačanjem svojih konkurentskih pozicija. Ovo je posledica nedovoljnog poznavanja faktora koji određuju konkurentsku poziciju turističke destinacije (Jovanović, 2017). Nekoliko je faktora koji utiču na izbor destinacije i njenu konkurentnost i koji su od presudnog značaja kada je u pitanju sagledavanje konkurentnosti kao ključnog pitanja (Đeri i dr., 2018). Sama strategija pozicioniranja turističke destinacije treba da bude usmerena na usklađivanje njenog položaja sa potrebama ciljnog tržišta. Štaviše, važno je da svi elementi marketing miksa budu povezani tako da određena kombinacija tih elemenata bude u skladu sa ciljnim tržištem (Perić i dr., 2018). Tehnološki napredak savremenog doba omogućio je turistima pristup velikom broju informacija o potencijalnim turističkim destinacijama, što olakšava izbor njihove turističke destinacije.

United Nations World Tourism Organization (UNWTO) definiše ruralni turizam kao “vrstu turističke aktivnosti u kojoj je iskustvo posetioca povezano sa širokim spektrom proizvoda i usluga koje su generalno povezane sa aktivnostima na otvorenom, poljoprivredom, ruralnim načinom života i kulturom, pećanjem, šetnjom u prirodi” (IPP, 2023, str. 4). Turizam u ruralnim područjima povezuje ekonomske, šire društvene i ekološke komponente razvoja. Pritom, ima pozitivan uticaj na zapošljavanje i razvoj ruralnih područja (Vučić, 2025b). *Osnaživanje žena* je od posebnog značaja u ruralnim oblastima. Žene u ruralnim oblastima su snažni pokretači promena jer doprinose inkluzivnijem i pravednijem društvu, pogotovo ako im se daju jednake mogućnosti i resursi za pokretanje i razvoj svog biznisa u ruralnom turizmu.

Ruralni turizam se može podeliti u više grana: seoski turizam; turizam u nacionalnim parkovima i parkovima prirode; avanturistički turizam; vinski turizam; gastro turizam; zdravstveni turizam (spa); lovački turizam; verski turizam; ribolovni turizam; kulturni turizam. *Seoski turizam* se takođe, može podeliti u više grana: agroturizam; ruralni kamp; soba za degustaciju; etno sela; područja za piknik; etnografske zbirke; ruralna kuća za odmor; seoske manifestacije; ruralni pansion (noćenje sa doručkom); folklor; ruralni porodični hotel. Među različitim vrstama ruralnog turizma, najprepoznatljiviji je turizam na seoskim gazdinstvima, koji se u nekim zemljama naziva i agroturizam (IPP, 2023).

Osnovni princip inovacionih aktivnosti u turizmu je stvaranje novih vrsta turističkih proizvoda, kao i primena savremene tehnologije u prezentaciji tradicionalne ponude (Krasnokutski i dr., 2016; Vučić i dr., 2025a). Važno je razviti programe koji će činiti deo atraktivne turističke ponude. Ono što je posebno važno jeste primena doslednog pristupa u procesu planiranja koji uključuje sve determinante izgradnje konkurentne pozicije određenog turističkog područja uz formulisanje i implementaciju adekvatnog sistema marketinga i upravljanja određenom turističkom destinacijom (Pindžo i Knežević, 2021).

3. PERFORMANSE TURISTIČKOG SEKTORA REPUBLIKE SRBIJE

3.1. Međunarodna pozicija Srbije prema konkurentnosti turističkog sektora 2024. godine

Turistička industrija dugi niz godina, beleži konstantan rast koji se ogleda u povećanju broja turista i prihoda, kreiranju novih poslova i uticaju na ukupni privredni razvoj velikog broja zemalja. *Indeks razvoja putovanja i turizma - Travel & Tourism Development Index (TTDI)* prvi put je predstavljen 2022. godine, kao direktna evolucija Indeksa konkurentnosti putovanja i turizma Svetskog ekonomskog foruma (*TTCI - Travel & Tourism Competitiveness Index, World Economic Forum-WEF, Geneva, Switzerland*), koji se objavljuje na svake dve godine od 2007. godine. Indeks meri skup faktora i politika koji omogućavaju održiv i otporan razvoj sektora putovanja i turizma (T&T) koji doprinosi razvoju jedne zemlje.

Indeks izdanje *TTDI* iz 2024. godine je izrađeno u saradnji sa Univerzitetom u Sariju (Gilford - Ujedinjeno kraljevstvo). Univerzitet je kao partner obezbedio vrednu tehničku i stratešku podršku, srodne sadržaje za *TTDI*. Ovo izdanje indeksa takođe uključuje nekoliko poboljšanja koja su dizajnirana da iskoristite novodostupne podatke, kao što su nedavno razvijeni indikatori o ekološkom i socijalnom uticaju T&T-a Svetskog saveta za putovanja i turizam *World Travel and Tourism Council (WTTC)*, što čini indeks T&T specifičnim, konciznim i doslednim u svom prikazivanju i pokrivanju određene zemlje.

Tabela 1. Kompozicija *Travel & Tourism Development Index (TTDI)* - Indeksa razvoja putovanja i turizma

Indeks razvoja putovanja i turizma				
Podindeks Podsticajno okruženje	Podindeks T&T Politike i uslovi poslovanja	Podindeks Infrastruktura i usluge	Podindeks T&T Resursi	Podindeks T&T Održivost
1. Poslovno okruženje	6. Određivanje prioriteta T&T	9. Vazdušni transport Infrastruktura	12. Prirodni resursi	15. Održivost životne sredine
2. Sigurnost i bezbednost	7. Otvorenost za T&T	10. Kopnena i lučka infrastruktura	13. Kulturni resursi	- T&T Energetska održivost
3. Zdravlje i higijena	8. Cenovna konkurentnost	11. Turističke usluge i infrastruktura	14. Resursi koji nisu za slobodno vreme	- Zagađenje i uslovi životne sredine
4. Ljudski resursi i tržište rada				- Očuvanje prirode

- Kvalifikacija radne snage				16. T&T Socioekonomski uticaj
- Dinamika tržišta rada				17. T&T Održivost zahteva
- Tržište rada Otpornost i jednakost				
5. IKT Spremnost				

Izvor: WEF. (2024, str. 8).

Indeks se sastoji od pet dimenzija (podindeksa), 17 stubova i 102 pojedinačna indikatora raspoređenih između različitih stubova (Tabela 1).

Tabela 2. Indeks razvoja putovanja i turizma za 2024. (ukupni plasman)

Rang	Ekonomija (zemlja)	Skor	Rang	Ekonomija (zemlja)	Skor
1	SAD	5.24	29	Turska	4.39
2	Španija	5.18	37	Mađarska	4.27
3	Japan	5.09	40	Bugarska	4.25
4	Francuska	5.07	42	Slovenija	4.22
5	Australija	5.00	43	Rumunija	4.19
6	Nemačka	5.00	46	Hrvatska	4.13
7	Ujedinjeno kraljevstvo	4.96	60	Crna Gora	3.96
8	Kina	4.94	66	Albanija	3.87
9	Italija	4.90	68	Srbija	3.86
10	Švajcarska	4.81	87	Severna Makedonija	3.53
15	Austrija	4.65	90	Bosna i Hercegovina	3.51
21	Grčka	4.52	119	Mali	2.78

Izvor: WEF. (2024, str. 11).

Prema najnovijim rezultatima Indeksa razvoja putovanja i turizma za 2024. godinu (Tabela 2) Svetskog ekonomskog foruma (WEF), od 119 posmatranih zemalja prvo mesto prema ukupnom plasmanu u svetu pripada SAD-u sa najvećim skorom (5.24), na drugom mestu je Španija kao vodeća evropska turistička destinacija, dok je Japan na trećem mestu. Među prvih 10 zemalja na svetskoj rang listi, prema navedenom indeksu, nalazi se 6 evropskih zemalja: Španija (2), Francuska (4), Nemačka (6), Ujedinjeno kraljevstvo (7), Italija (9) i Švajcarska (10). Poslednje rangirana zemlja je Mali na 119 mestu sa najmanjim skorom² (2.78).

Kada se posmatraju podaci za Republiku Srbiju i zemlje sa Balkana, odn. iz našeg najbližeg okruženja, najbolji plasman je ostvarila Grčka (21), slede Turska (29), Mađarska (37), Bugarska (40), Slovenija (42), Rumunija (43), Hrvatska (46), Crna Gora (60) Albanija (66), Republika Srbija je rangirana na 68 poziciju (skor 3.86), dok su iza nas slabije rangirane samo Severna Makedonija (87) i Bosna i Hercegovina (90).

² Ukupni rezultati se kreću od 1 do 7, gde je 1 = najgori i 7 = najbolji.

3.2. Pokazatelji sektora turizma po Regionima Republike Srbije u periodu od 2019-2024. godine

U 2024. godini od ukupnog broja od 4.432.751 turista u Republici Srbiji (Tabela 3) najveći broj dolazaka turista zabeležio je Beogradski region sa 1.536.139992 turista (34,65%), sledi Region Šumadije i Zapadne Srbije sa 1.457.684 turista (32,87%), zatim Region Vojvodine sa 722.937 turista (16,29%) dok je na začelju Region Južne i Istočne Srbije sa 715.998 dolazaka turista (16,13%).

Tabela 3. Pokazatelji sektora turizma po Regionima Republike Srbije u periodu od 2019-2024. godine

Ukupno	Turisti	Domaći	Strani	Noćenje turista	Domaći	Strani
Republika Srbija						
2019. god.	3.689.983	1.843.432	1.846.551	10.073.299	6.062.921	4.010.378
2024. god.	4.432.751	2.048.016	2.384.735	12.662.151	6.564.402	6.097.749
Indeks 2024/2019	120	111	129	126	108	152
Beograd. Region						
2019. god.	1.258.348	201.770	1.056.578	2.696.832	524.529	2.172.303
2024. god.	1.536.132	195.947	1.340.185	3.712.038	518.215	3.193.823
Indeks	122	97	127	138	99	147
Region Vojvodine						
2019. god.	561.657	287.419	274.238	1.384.344	774.143	610.201
2024. god.	722.937	355.105	367.832	1.993.267	949.493	1.043.774
Indeks	127	124	134	144	123	171
RŠiZS						
2019. god.	1.259.685	950.289	309.396	4.173.466	3.369.471	803.995
2024. god.	1.457.684	1.046.210	411.474	4.784.335	3.524.508	1.259.827
Indeks	116	110	133	115	105	157
RJiIS ³						
2019. god.	610.293	403.954	206.339	1.818.657	1.394.778	423.879
2024. god.	715.998	450.754	265.244	2.172.511	1.572.186	600.325
Indeks	117	117	129	119	113	142
Region KiM	-	-	-	-	-	-

Izvor: RZS. <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/220201?languageCode=sr-Latn>

U posmatranom periodu 2019-2024. godine zabeležen je rast broja turista na nivou Republike Srbije (indeks 120), istovremeno najveći rast u posmatranom periodu ostvario je Region Vojvodine (indeks 129), sledi Beogradski region (indeks 122), zatim sledi Region Južne i Istočne Srbije (indeks 117), dok je najmanji rast broja turista zabeležen u Regionu Šumadije i Zapadne Srbije (indeks 116).

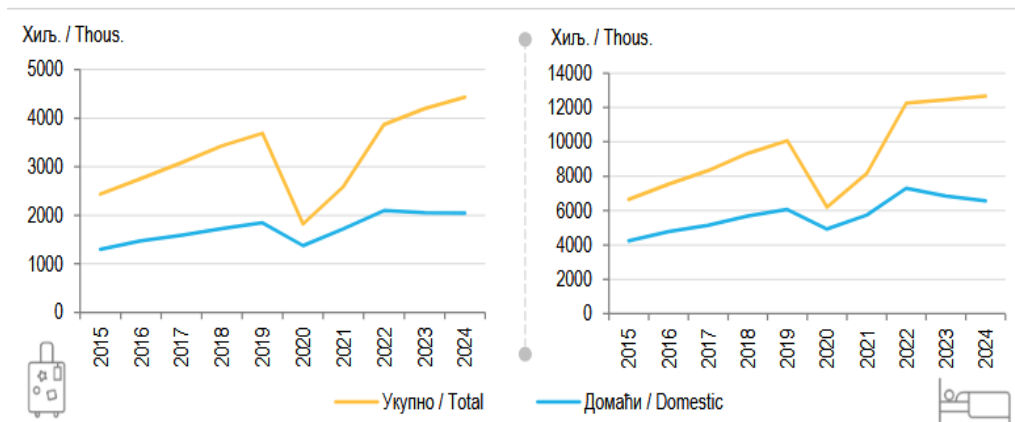
Ukupan broj turista u 2024. godini iznosio je 4.432.751 i bio je veći 20% u odnosu na 2019. godinu. Od toga je *domaćih turista* bilo 2.048.016, što je više za 29% nego u 2019, dok je *broj stranih turista* koji su posetili našu zemlju iznosio 2.384.735 i bio je veći za 29% u odnosu na 2019. Godinu. Najveći broj *domaćih turista* 2024. godine je zabeležio Region Šumadije i Zapadne Srbije (1.046.210 dolazaka, 23,6% od ukupnog broja domaćih turista), Beogradski region je u istom periodu zabeležio najveći broj *stranih turista* (1.340.185 dolazaka, 56,2%), a najmanji broj stranih turista je zabeležio Region Južne i Istočne Srbije (Tabela 3).

³ RJiIS – Region Južne i Istočne Srbije

Od ukupnog broja od 12.662.551 ostvarenih noćenja u Republici Srbiji u 2024. godini (Grafikon 3) lider je Region Šumadije i Zapadne Srbije sa 4.784.335 ostvarenih noćenja (37,8%), sledi Beogradski region sa 3.712.038 noćenja (29,3%), Region Južne i Istočne Srbije je sa 2.172.511 noćenja (17,1%) ispred Regiona Vojvodine koji je zabeležio 1.993.267 noćenja (15,7%).

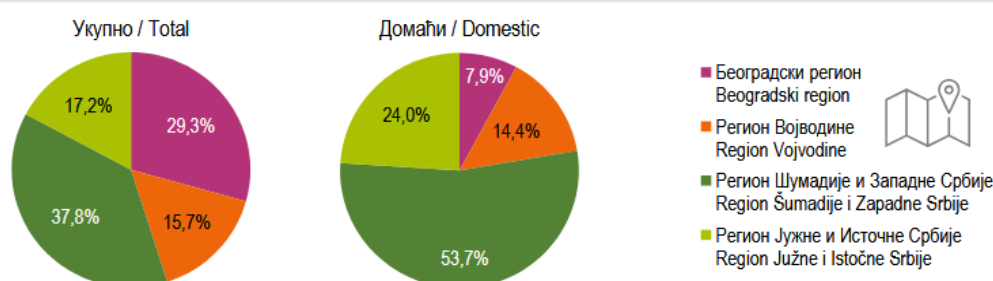
Grafikon 1. Dolasci turista 2024. god.

Grafikon 2. Noćenja turista 2024. god.

Izvor: RZS (2025a, str. 392)

Grafikon 3. Noćenja turista po regionima 2024. godine

Izvor: RZS. (2025a, str. 392)

Struktura noćenja stranih turista pokazuje da je u Gradu Beogradu noćilo 53,2% (2.970 hilj.), u banjskim mestima 7,4% (411 hilj.), a u planinskim 9,4% (526 hilj.) od ukupnog broja noćenja stranih turista (5.582 hilj.). Najveći broj stranih turista koji su posetili Republiku Srbiju u 2024. godini (2.384.735 dolazaka, 6.097.749 noćenja) jesu turisti iz Turske (232.527 dolazaka, 603.787 noćenja), Ruske Federacije (184.609 dolazaka, 622.381 noćenja), Bosne i Hercegovine (167.983 dolazaka, 375.306 noćenja), Kine (156.644 dolazaka, 404.047 noćenja), Bugarske (132.054 dolazaka, 247.958 noćenja).

Od ukupnog broja turista od 4.192.797 u 2023. godini (Tabela 4) u banjama je zabeležen broj od 685.540 turista (16,34%), dok je u planinskim centrima boravilo

20% turista (842.124). Kada se posmatra broj *noćenja turista* 2023. godine od 12.440.935, *banje* su ostvarile 2.813.388 noćenja, i učestvuju sa 22,6% u ukupnom broju noćenja turista, dok *planinski centri* beleže 2.819.429 noćenja i isti procenat učešća kao i banje u u ukupnom broju noćenja turista Republici Srbiji (22,6%).

Tabela 4. Turisti i noćenja turista u banjama i planinskim centrima 2023. godine

Ukupno	Turisti	Domaći	Strani	Noćenje turista	Domaći	Strani
Republika Srbija	4.192.797 (100%)	2.058.492 (100%)	2.134.305 (100%)	12.440.935 (100%)	6.858.331 (100%)	5.582.604 (100%)
Banje	685.540 (16,3%)	564.972 (27,4%)	120.568 (5,6%)	2.813.388 (22,6%)	2.402.214 (35%)	411.174 (7,4%)
Vrnjačka Banja	194.110	162.447	31.693	686.556	587.974	98.582
Sokobanja	148.907	137.188	11.719	656.489	624.176	32.313
Vrdnik	89.873	64.252	25.621	220.027	157.380	62.647
Palić	40.279	22.768	17.511	89.992	53.728	36.264
<i>Lukovska Banja</i>	33.509	25.955	7.554	189.115	162.933	26.182
Bukovička Banja	33.279	27.356	5.923	91.520	75.380	16.140
Banja Koviljača	23.754	18.004	5.750	177.731	101.835	75.896
<i>Sijarinska Banja</i>	10.968	10.716	252	77.134	76.210	924
<i>Niška Banja</i>	6.967	5.418	1.549	36.715	31.793	4.922
<i>Bujanov. Banja</i>	3.381	3.217	164	29.830	28.904	926
<i>Vranjska Banja</i>	3.051	2.817	234	23.761	22.331	1.430
Planinski centri	842.124 (20%)	653.063 (31,7%)	189.061 (8,8%)	2.819.429 (22,6%)	2.292.806 (33,4%)	526.623 (9,4%)
Zlatibor	348.922	248.639	100.283	1.096.979	843.438	253.541
Kopaonik	151.181	116.493	34.688	589.907	455.030	134.877
Fruška gora	93.688	67.158	26.530	215.441	148.662	66.779
Tara	68.387	54.308	3.464	258.185	242.736	15.449
Divčibare	57.772	54.308	3.464	200.331	187.597	12.734
Zlatar	22.003	19.892	2.111	85.826	81.692	4.134
Stara Planina	13.854	11.725	2.129	51.598	44.996	6.602
Golija	2.326	2.244	82	10.638	10.110	528
<i>Besna Kobilica</i>	566	480	86	3.182	2.169	1.013
<i>Suva planina</i>	109	106	3	235	228	7

Izvor: RZS. (2025, str.401-403).

Kada se posmatra *područje jugoistočne Srbije* najveći broj turista i noćenja turista u banjama beleži Lukovska Banja (33.509 turista, 7.554 stranih), sledi Sijarinska Banja (10.968 turista, samo 252 stranih), dok su ostale banje sa posmatranog područja, Niška, Bujanovačka i Vranjska Banja na samom začelju u odnosu na druge banje u Republici Srbiji. *Planinski centri* e koji su zabeležili najveći broj turista i noćenja u Republici Srbiji su Zlatibor i Kopaonik. U Regionu Južne i Istočne Srbije lider je Stara Planina (13.854 turista), dok na planinama sa područja jugoistočne Srbije gotovo da i ne postoji turistički promet (Besna Kobilica 566 turista, Suva Planina 109 turista).

3.3. Pokazatelji ruralnog turizma - seoskog turizma na poljoprivrednim gazdinstvima po Regionima Republike Srbije u periodu od 2018-2025. godine

Struktura poljoprivrednih gazdinstava sa drugim profitabilnim aktivnostima (DPA)⁴. Od ukupnog broja gazdinstava u 2023. (508,3 hilj.), učešće poljoprivrednih gazdinstava (PG) sa drugim profitabilnim aktivnostima (DPA) je 12,5% (63,7 hilj.), koja obrađuju 12,1% korišćenog poljoprivrednog zemljišta (KPZ) (392,6 hilj. ha). U odnosu na 2012, učešće DPA u broju PG se nije promenilo (12,4%), ali je smanjeno učešće KPZ za 6 p.p. (sa 18,1% na 12,1%). Ukupno KPZ DPA je smanjeno u 2023. čak za 37% (sa 622,8 hilj. ha na 392,6 hilj. ha).

Tabela 5. Poljoprivredna gazdinstva (PG) i poljoprivredna radna snaga na PG u Republici Srbiji 2018-2023. godine

Opis	2018	2023	Trend
Poljoprivredna gazdinstva - PG	564.451	508.365	-10%
Porodična poljoprivredna gazdinstva - PPG	562.896	506.323	-10%
Pravna lica i preduzetnici – PL i PR	1.645	2.042	+24%
Broj osoba - ukupan	1.336.714	1.150.653	-14%
Muškarci	774.919	662.943	-14%
Žene	562.020	487.410	-13%
Prosečan broj članova i stalno zaposlenih na PG	2,4	2,2	-9%

Izvor: (RZS, 2025b)

Tabela 6. Druge profitabilne aktivnosti (DPA) – struktura broja 2012. i 2023.

Oblast	2012		2023	
	Broj gazdinstava DPA (u hilj.)	Učešće DPA u broju PG (%)	Broj gazdinstava DPA (u hilj.)	Učešće DPA u broju PG (%)
Rep. Srbija	78,3	12,4	63,7	12,5
Zlatiborska	13,8	29,4	12,9	30,0
Pčinjska	5,7	22,6	5,1	27,9
Pirotska	1,6	13,1	1,9	23,0
Jablanička	4,0	14,3	4,9	22,8
Zaječarska	2,6	15,8	2,1	15,7
Borska	1,6	12,3	1,3	13,3
Nišavska	2,8	8,8	2,3	9,5
Braničevska	2,0	7,4	1,5	7,5
Toplička	1,7	10,7	0,9	6,5
Podunavska	1,3	6,7	0,8	5,2

Izvor: RZS. (2025b, str. 62).

Izrazitu neravnomernost DPA u regionalnoj dispoziciji u 2023. karakteriše izrazito visoko učešće DPA u ukupnim PG u Zlatiborskoj (30%) i čak 42,3% KPZ DPA u Pčinjskoj oblasti, dok na drugom ekstremu se nalazi Severnobanatska sa svega 2,9% DPA u broju PG i svega 2,1% KPZ DPA u Severnobačkoj oblasti (RZS, 2025, str. 62).

⁴ DPA – prerada voća i povrća, prerada mesa, prerada mleka, turizam, aktivnosti u šumarstvu.

Tabela 7. Raspodela PG prema obavljanju drugih profitabilnih aktivnosti (DPA) u Republici Srbiji u 2018. i 2023. godini.

Opis	Prerada voća i povrća	Prerada mesa	Prerada mleka	Turizam	Aktivnosti u šumarstvu
2018. god.	33,4%	8,0%	39,3%	0,3%	7,0%
2023. god.	26,2%	9,5%	26,0%	1,4%	10,0%
Indeks 2023/2018	78	119	66	466	143

Izvor: (RZS, 2025b)

Prema rezultatima popisa poljoprivrede RZS iz 2023. godine primetno je značajno povećanje broja poljoprivrednih gazdinstava koja se bave seoskim turizmom 2023. godine u odnosu na 2018. godinu (Tabela 8). Dok se 2018. godine samo 302 PG bavi seoskim turizmom (0,3%, od 67 hilj. PG DPA), 2023. godine taj broj je uvećan na 880 PG koja se bave seoskim turizmom (1,4% od 63,7 hilj. PG DPA). Prema podacima Ministarstva turizma Republike Srbije iz prve polovine 2025. godine, 1.526 PG bavi seoskim turizmom – dok se do kraja godine očekuje da će taj broj narasti na oko 2.000 (3%).

Tabela 8. Raspodela poljoprivrednih gazdinstava koja se bave turizmom po Regionima Republike Srbije 2018-2025. godine

Opis	2018	2023	2025
Republika Srbija	302	880	2.000
Beogradski region	8 (2,65%)	37 (4,20%)	90 (5%)
Region Vojvodine	13 (4,4%)	88 (10%)	210 (10%)
Region Šumadije i Zapadne Srbije	189 (62,44%)	570 (64,77%)	1.300 (65%)
Region Južne i Istočne Srbije	92 (30,59%)	185 (21,02%)	400 (20%)

Izvor: (RZS, 2025b)

Pozitivan trend je nastavljen i tokom 2025. godine, gde se prema najnovijim podacima Ministarstva turizma Republike Srbije ukupan broj PG koja se bave seoskim turizmom kao DPA približio broju od oko 2.000 gazdinstava, što čini 3,1% od ukupnog broja od 63 hilj. PG koja se bave DPA (indeks 1.000 u odnosu na broj iz 2018. godine). Veoma je značajno da se takav trend nastavi u tekućoj 2025. godini, kao i u narednom periodu, imajući u vidu višestruki pozitivniji efekat seoskog turizma i DPA na ukupan razvoj ruralnih područja i ujednačavanje regionalnih neravnomernosti u odnosu na efekte poljoprivrede kao pretežne aktivnosti PG.

Dimitrijević i dr. (2022) su utvrdili da je turizam u ruralnim područjima značajan za ruralni i privredni razvoj Republike Srbije. Uz pomoć *Kruskal-Wallis* testa upoređeni su dolasci i noćenja turista, po regionima Republike Srbije, gde se Region Šumadije i Zapadne Srbije izdvojio i kao region sa najvećim brojem seoskih domaćinstava u Republici Srbiji. Zaključeno je da je bitno razvijati ruralni turizam i u drugim regionima, kao i razvijati seoska turistička domaćinstva u turističkim destinacijama koje ostvaruju najveći broj noćenja.

4. TURISTIČKI PROMET U REGIONU JUŽNE I ISTOČNE SRBIJE U PERIODU OD 2019. DO 2024. GODINE – PRIMER JABLANIČKOG OKRUGA

Region Južne i Istočne Srbije je u 2024. godini imao 715.998 *dolazaka turista*, što je za oko 17% više od broja ostvarenog u 2019. godini i učestvuje sa 16,3% u ukupnom broju dolazaka turista u Republici Srbiji. (Tabela 3). Ovaj Region je u 2024. godini zabeležio 2.172.511 *noćenja turista*, što je povećanje od 19% u odnosu na podatke za 2019. godinu, uz učešće od 17,2% u ukupnom broju ostvarenih noćenja u u 2024. godini u Republici Srbiji (Grafikon 3). Kada se posmatra *broj noćenja domaćih turista* posmatrani Region učestvuje sa (23,9%) u ukupnom broju noćenja domaćih turista u 2024. godini, dok je učešće *noćenja stranih turista* u posmatranom Regionu na nivou od 9,8% u ukupnom broju noćenja stranih turista.

U Tabeli 9. prikazan je ukupan *broj turista u svakom okrugu regiona* od 2019. do 2023. godine. Naime, najveći broj dolazaka turista za 2023. godinu zabeležen je u Zaječarskom okrugu (199.699 turista, 28% učešća u Regionu JIIS) sa Soko Banjom (149.146 turista) kao vodećom turističkom destinacijom u posmatranom okrugu, slede Nišavski okrug (167.200 turista, 23% učešća) u kom je lider grad Niš (156.808) koji učestvuje sa 93,4% u dolascima turista u Nišavskom okrugu, sledi Borski okrug (84.220, 12%) u kome je vodeće Kladovo (43.920), zatim Braničevski okrug (78.576, 11%) - Veliko Gradište (39.357), Toplički okrug (48.565, 7%) – Kuršumlija (44.088), dok su na samom začelju Jablanički okrug (47.487, 7%) – Leskovac (35.986) i Medveđa (10.982) učestvuju sa 99% u dolascima turista u Jablaničkom okrugu, Pčinjski okrug (42.164, 6%) – grad Vranje (31.086), Pirotski okrug (34.653, 5%) – grad Piroć (26.616). Ako posmatramo ovu tabelu, možemo primetiti da je najmanji broj turista 2023. godine registrovan u Podunavskom okrugu (18.925 turista, 3% učešća).

Tabela 9. Dolasci turista po okruzima u Regionu Južne i Istočne Srbije (RJiIS) u periodu od 2019-2023. godine

Opis	2019	2023	Indeks 2023/2019
Region Južne i Istočne Srbije	610.293	721.489 (100%)	118
Zaječarski	178.848	199.699 (28%)	118
Nišavski	141.537	167.200 (23%)	118
Borski okrug	88.392	84.220 (12%)	95
Braničevski	53.319	78.576 (11%)	147
Toplički	31.516	48.565 (7%)	155
Jablanički	34.579	47.487 (7%)	138
Pčinjski	31.678	42.164 (6%)	135
Pirotski	28.720	34.653 (5%)	121
Podunavski	21.704	18.925 (3%)	86

Izvor: RZS. (2024, str. 262-263)

Najveći rast broja *dolazaka turista* u periodu od 2019-2023. godine zabeležen je u Topličkom (indeks 155), Braničevskom (indeks 147) i Jablaničkom okrugu (indeks 138), dok Podunavski okrug jedini beleži smanjenje broja dolazaka turista u posmatranom periodu (indeks 86). Zaječarski i Nišavski okrug su istovremeno i dva najznačajnija turistička okruga u Regionu, kako u pogledu ostvarenog *broja dolazaka turista* tako i u ostvarenom *broju noćenja turista* u 2023. godini.

Tabela 10. Noćenja turista po okruzima u Regionu Južne i Istočne Srbije u periodu od 2019. do 2023. godine

Opis	2019	2023	Indeks 2023/2019
Region Južne i Istočne Srbije	1.818.657	2.304.987 (100%)	127
Zaječarski	759.748	808.336 (35%)	106
Nišavski	249.626	356.530 (15%)	143
Braničevski	133.475	244.074 (11%)	183
Toplički	181.077	241.221 (10%)	133
Borski okrug	208.655	216.547 (9%)	104
Jablanički	116.502	143.071 (6%)	123
Pčinjski	89.386	97.549 (4%)	109
Pirotski	48.231	94.422 (4%)	195
Podunavski	31.957	49.744 (2%)	158

Izvor: RZS. (2024, str. 262-263)

U Tabeli 10. prikazan je broj noćenja po pojedinim okruzima Regiona koje su turisti ostvarili u periodu 2019-2023. godine. Najmanji broj noćenja u 2023. godini zabeležen je u Podunavskom (49.744), Pirotskom (94.422), Pčinjskom (97.549) i Jablaničkom okrugu (143.071). Zaječarski okrug je prvi po broju noćenja u 2023. godini (808.336), između ostalog i zahvaljujući tome što tom okrugu pripada Soko Banja kao jedna od najposećenijih turističkih destinacija u Srbiji. Na drugom mestu bio je Nišavski okrug (356.530), slede Braničevski (244.074), Toplički (241.221) i Borski okrug (216.547 noćenja turista).

Kada se posmatra učešće opština u ukupnom broju turista u Jablaničkom okrugu u 2023. godini lider je grad Leskovac sa 35.986 turista i učešćem od 76% u ukupnom broju turista Okruga, sledi Medveđa sa 10.982 turista (23%). Ostale četiri opštine Jablaničkog okruga (Lebane, Vlasotince, Bojnik, Crna Trava) učestvuju sa samo 1% u ukupnom broju turista i noćenja u Okrugu u 2023. godini (Tabela 11).

Tabela 11. Kretanje broja turista i noćenja u Jablaničkom okrugu 2023. godine

2023. god.	Turista			Noćenja		
	Svega	Domaći	Strani	Svega	Domaći	Strani
Jablanički okrug	47.487	27.156	20.331	143.071	106.216	36.855
Leskovac	35.986	16.075	19.911	63.436	28.184	35.252
Medveđa	10.982	10.730	252	77.204	76.280	924
Lebane	251	196	55	1.189	1.059	130
Vlasotince	179	88	91	905	410	495
Bojnik	89	67	22	337	283	54
Crna Trava	-	-	-	-	-	-

Izvor: RZS (2024, str. 262-263).

Zvanični podaci o turističkom prometu registruju veoma nizak nivo razvoja turizma na prostoru jugoistočne Srbije, posebno Jablaničkog okruga - koji je na poslednjem mestu u Regionu prema broju registrovanih PG koja se bave turizmom (Tabela 12). Takvo stanje ukazuje na neophodnost preduzimanja sistemskih mera, sinhronizacije i koordinacije aktivnosti resornih relevantnih institucija u cilju adekvatne valorizacije kulturno-istorijskih, ekonomskih i prirodnih potencijala i vrednosti ovog

Regiona i njihovog stavljanja u funkciju razvoja turističke industrije, pogotovo ruralnog turizma u sklopu podsticanja održivog regionalnog i ruralnog razvoja ovog dela Republike Srbije.

Tabela12. Raspodela poljoprivrednih gazdinstava koja se bave turizmom po okruzima u Regionu Južne i Istočne Srbije 2023. godine

Region Južne i Istočne Srbije (Ukupno)	185
Zaječarski	63
Pčinjski	27
Pirotski	23
Braničevski	21
Nišavski	18
Borski okrug	17
Toplički	6
Podunavski	5
Jablanički (Ukupno)	5
Lebane	3
Medveđa	2

Izvor: (RZS, 2025)

Imajući u vidu potencijale Jablaničkog okruga, posebno grada Leskovca, opština Medveđe, Lebana, Bojnika, Vlasotince i Crne Trave u pogledu geografskog položaja, prirodnih, kulturno-istorijskih vrednosti, značajno je istaći neophodnost sprovođenja hitnih mera ekonomske politike Vlade Republike Srbije i institucija na republičkom, regionalnom i lokalnom nivou u cilju podsticanja razvoja turizma, posebno ruralnog turizma – i u okviru njega seoskog, zdravstvenog turizma-spa, gastroturizma, vinskog, kulturnog, eko turizma, privrede, novih investicija, privrednog rasta i stvaranja višestrukih efekata razvoja.

5. ZAKLJUČAK

Na osnovu analize podataka o turističkom prometu može se zaključiti da neke od *glavnih slabosti* koje ometaju razvoj turizma u Regionu Južne i Istočne Srbije, naročito izražene u području jugoistočne Srbije i Jablaničkom okrugu, posebno aktuelne danas, kao i u oblasti koju posmatramo su: neprepoznavanje turizma kao značajnog faktora za smanjenje stope nezaposlenosti, povećanje stope privrednog rasta i regionalnog razvoja; zanemarivanje savremenih trendova na međunarodnom turističkom tržištu; pasivan odnos prema turizmu; nedovoljan broj podsticajnih mera, nefinansijske i finansijske podrške privrednim subjektima u turizmu i subjektima koji se odnose na turizam; nerazvijen turistički identitet; nedovoljna ulaganja; nedostatak opšte infrastrukture u nerazvijenim regionima; neadekvatno upravljanje sektorom turizma; nedovoljna saradnja privatnog i javnog sektora u kreiranju proizvoda i uspostavljanju kompletnog lanca vrednosti; nedostatak inovacija i preduzetničkih projekata; nedovoljna podrška na lokalnom nivou procesu planiranja i razvoja turizma.

Najznačajnije mere koje treba preduzeti na putu bržeg razvoja turizma, posebno ruralnog turizma, podizanja nivoa konkurentnosti destinacija, povećanja turističkog prometa i upravljanja turizmom na osnovama održivog razvoja u Regionu Južne i

Istočne Srbije, sa posebnim fokusom na područje jugoistočne Srbije i Jablanički okrug su:

1) *Dobro planiran razvoj turizma* u skladu sa *principima održivog razvoja* u Regionu može pozitivno uticati na prihod lokalnog stanovništva, stopu nezaposlenosti, migraciju stanovništva, očuvanje kulture i tradicije, unapređenje imidža destinacije i ukupne imidž regiona, povećanje turističkog prometa i bolji ekonomski razvoj regiona. Bolje i opsežnije poznavanje trendova u razvoju turizma na kraju dovodi do veće šanse za *definisanje odgovarajućih strategija* za postizanje konkurentne prednosti. *Strateško planiranje* i predviđanje omogućavaju pronalaženje rešenja za ovakve probleme na dugi rok. Pri tome je veoma važan proces saradnje u kome ključnu ulogu ima *sistemsko razmišljanje*;

2) *Uspostavljanje i implementacija adekvatnog sistema upravljanja destinacijom* kroz *razvoj specifičnih turističkih proizvoda, stvaranje atraktivnih turističkih sadržaja i prepoznatljivog turističkog lokaliteta* u Regionu. Jedinstveni turistički proizvod je ono za čim žude svi savremeni turisti koji se udaljavaju od masovnog i zasićenog turističkog tržišta ka nestandardnim turističkim proizvodima. Sa druge strane, kreiranje jedinstvene ponude omogućava razvoj fleksibilne ponude koja će zadovoljiti zahteve specifičnih segmenata tržišta. To se postiže kroz edukaciju i kontinuirano usavršavanje turističkog kadra, identifikaciju specifičnih prednosti turističkih destinacija, diferencijaciju turističke ponude u okviru turističkih destinacija;

3) *Unapređenje i modernizacija infrastrukture i suprastrukture u turizmu.*

Nedovoljno razvijena opšta i turistička infrastruktura u Regionu Južne i Istočne Srbije, i pored značajnih rezultata u tom pogledu koji su ostvareni u vodećim turističkim destinacijama (Soko Banja, grad Niš, Lukovska Banja, Kladovo, Srebrno jezero, Stara Planina), otežava stvaranje kvalitetne i prepoznatljive turističke ponude, što je posebno izraženo u posmatranom području jugoistočne Srbije. Nedostaci u ovoj oblasti ograničavaju razvoj, tako da je unapređenje i modernizacija infrastrukture i suprastrukture u turizmu od suštinskog značaja;

4) *Podrška turizmu u ruralnim područjima* povezuje ekonomske, šire društvene i ekološke komponente razvoja. Region Šumadije i Zapadne Srbije izdvojio se kao region sa najvećim brojem *seoskih domaćinstava* u Republici Srbiji, a odmah iza njega je Region Južne i Istočne Srbije u kom se *Jablanički okrug* nalazi na poslednjem mestu sa najmanjim brojem registrovanih porodičnih gazdinstava koja se bave turizmom;

5) Uspešan pristup razvoju turizma podrazumeva *dobro osmišljene i sprovedene marketinške aktivnosti* koje treba da predstavljaju turistima specifičnosti turističkih sadržaja pojedinih delova Regiona Južne i Istočne Srbije i Regiona u celini. *Digitalne strategije* predstavljaju ključni alat za prilagođavanje brzim promenama na tržištu i izgradnju dugoročnih odnosa sa modernim, digitalno pismenim potrošačima. Do do sada je *zastareo i neadekvatan marketinški pristup* uglavnom korišćen u promociji lokaliteta i sadržaja koje ovaj Region ima u turističkoj ponudi. U ovoj novoj marketinškoj realnosti potrošači postaju aktivni učesnici u procesu komunikacije - ne samo primaoci poruka već i uticajni činioци putem društvenih medija, recenzija i preporuka. Virtualni potrošači sve više oblikuju tržišne ponude, jer njihova iskustva i mišljenja direktno utiču na pozicioniranje proizvoda i usluga.

Uočeno je da, za razliku od Republike Srbije, u turistički i privredno razvijenijim zemljama EU, turizam u odnosu na poljoprivredu ima veći značaj za zapošljavanje i

privredni razvoj, čime se potvrđuje značaj turizma kao razvojnog potencijala Regiona Južne i Istočne Srbije, područja jugoistočne Srbije, a posebno kao važne determinante i mogućeg pravca održivog razvoja Jablaničkog okruga. Izvedeni zaključci su posebno važni za definisanje mera ruralne politike i politike regionalnog razvoja u Republici Srbiji.

LITERATURA

- [1] Aldao, C., Blasco, D., & Poch Espallargas, M. (2022). Lessons from COVID-19 for the future: destination crisis management, tourist behaviour and tourism industry trends, *Journal of tourism futures*, 8, 1-15. <https://doi.org/10.1108/JTF-02-2022-0059>
- [2] Alemeida A., & Pinto Machado, L. (2021). Rural Development and Rural Tourism: The Impact of Infrastructure Investments, Peripheral Territories, *Tourism and Regional Development*, Open access peer-reviewed chapter. DOI: 10.5772/intechopen.95610
- [3] Borović, S., Stojanović, K., & Cvijanović, D. (2022). The future of rural tourism in the Republic of Serbia, *Economics of Agriculture*, 69(3), 925-938. DOI: <https://doi.org/10.5937/ekoPolj2203925B>
- [4] Dimitrijević, M., Ristić, L. & Bošković, N. (2022). Ruralni turizam kao pokretač razvoja ruralnih područja i privrede Republike Srbije, *Menadžment u hotelijerstvu i turizmu* 2022, vol. 10, br. 1, 79-90. DOI: <https://doi.org/10.5937/menhottur2201079D>
- [5] Djeri, L., Stamenković, P., Blešić, I., Milićević, S., & Ivkov, M. (2018). An importance-performance analysis of destination competitiveness factors: case of Jablanica district in Serbia, *Economic Research - Ekonomska Istraživanja*, 31(1), 811-826.
- [6] Gavrilă-Paven, I., Bârsan Mircea, C., & Lia-Dorica, D. (2015). Advantages and Limits for Tourism Development in Rural Area (Case Study Ampoi and MureuValleys), *Procedia Economics and Finance* 32 (2015), 1050-1059. [http://dx.doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)01567-1](http://dx.doi.org/10.1016/S2212-5671(15)01567-1)
- [7] Ilić, D., Stamenković, P., & Kitanović, J. (2023). Savremene tendencije u turizmu i analiza turističkog prometa u regionu Južna i Istočna Srbija, *BizInfo* (Blace), 2023, Volume 14, Number 1, 83-91. DOI: <https://doi.org/10.5937/bizinfo2301083I>
- [8] Ilić, I., Jovanović, S., & Vučić, V. (2022). Environmental quality as a determinant of competitiveness and development of ecotourism in the Republic of Serbia, *Teme*, Vol. XLVI, No 4, 1820-7804, <https://doi.org/10.22190/TEME220309053I>
- [9] Institut za pogranična područja (IPP). (2023). *Vodič za ruralni turizam*, str. 4-10. <https://ruraltourism.ipp.rs/wp-content/uploads/2023/09/Guide-for-rural-tourism-SRB.pdf>, pristupljeno 04.11.2025.
- [10] Jovanović, S. (2017). Konkurentnost u hotelijerstvu i turizmu. Niš: Ekonomski fakultet Univerziteta u Nišu.
- [11] Jovanović, S., Filipović, I., Vučić, V. (2024). Importance of Environmental Sustainability in Achieving More Resilient Western Balkan Destinations. Vol 8 No 1 (2024): The Eighth International Scientific Conference – Tourism and Green Investments, Conference Proceedings, University of Kragujevac - Faculty of Hotel Management and Tourism in Vrnjačka Banja, pp. 429-438. <https://doi.org/10.52370/TISC24429SJ>
- [12] Krasnokutskiy, P., Kulchittskij, A., Perova, T., Bystrova, N., & Khizhnaya, A. (2016). The Main Trends and Prospects of Development of International Tourism, *International Journal of Economics and Financial Issues*, 2016, 6(S8),257-262.
- [13] López-Sanz, J. M., Penelas-Leguía, A., Gutiérrez-Rodríguez, P., & Cuesta-Valiño, P. (2021). Rural Tourism and the Sustainable Development Goals. A Study of the Variables That Most Influence the Behavior of the Tourist, *Frontiers in Psychology*, 12, Article 722973. DOI: [10.3389/fpsyg.2021.722973](https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.722973)

- [14] Marakova, V., Dyr, T., Wolak-Tuzimek, A. (2016). Factors of tourism's competitiveness in the European Union countries, *E&M Ekonomie a Management*, Vol. 19, No. 3, p. 94. DOI: <http://dx.doi.org/10.15240/tul/001/2016-3-007>
- [15] Mason, P. (2016). *Tourism impacts, planning and management*. New York: Routledge.
- [16] Navarro, D. (2015). Tourist Resources and Tourist Attractions: Conceptualization, Classification and Assessment, *Cuadernos de Turismo*, (35), 481-484. DOI: <https://doi.org/10.6018/turismo.35.221641>
- [17] Perić, G., Avramović, M., & Stojiljković, M. (2018). Achieved level of tourism development in the Republic of Serbia, *Bizinfo (Blace)*, 9(2), 39-52. DOI: <https://doi.org/10.5937/bizinfo1802039P>
- [18] Pindžo, R., & Knežević, M. (2021). *Priručnik za planiranje razvoja turizma u jedinicama lokalne samouprave*. Beograd: Stalna konferencija gradova i opština – Savez gradova i opština Srbije.
- [19] RZS. (2025a). *Statistički kalendar Republike Srbije, 2024*. Beograd.
- [20] RZS. (2025b). *Popis poljoprivrede 2023. Strukturne promene u poljoprivredi i njihov uticaj na ekonomski rast u Srbiji*. Beograd.
- [21] Senić, V., & Manojlović, N. (2017). Savremene tendencije u turizmu, *HiT menadžment*, 5(1), 18-27.
- [22] Stojanović, J. (2014). Savremene tendencije u turizmu. Međunarodna naučna konferencija *Sinteza 2014 - E-Business in tourism and hospitality industry*, 738-742. DOI: 10.15308/SInteZa-2014-738-742
- [23] Vučić, V., Dašić, D., & Mladenović, M. (2025a). Economic Challenges and Potentials for Sustainable Development in Rural Areas of Serbia. *Economics of Agriculture*, No II, ISSN 0352-3462, eISSN 2334-8453, 775-789. DOI: <https://doi.org/10.59267/ekoPolj2502775V>
- [24] Vučić, V. (2025b). Rural Tourism as a Determinant of Family Entrepreneurship Development in the Republic of Serbia in the Context of the EU Green Agenda for the Western Balkan. *Green agenda of the European union, family business and artificial intelligence – political and social aspects*: thematic journal of papers. Book 1, 173-195, Beograd: Faculty of European Legal and Political Studies. DOI: <https://doi.org/10.46793/87143.26.5.173V>
- [25] World Economic Forum - WEF. (2024). *Travel & Tourism Development Index 2024, INSIGHTREPORT*, MAY 2024. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Travel_and_Tourism_Development_Index_2024.pdf (pristupljeno 04.11.2025.)